

Odborné stanovisko k predkladaným štúdiám a dokumentom od autorov Vojtecha Kyncla a Vojtecha Šusteka ohľadom osudov Štepanky Mikešovej a Alžbety Doležalovej

Mgr. Juraj Lepiš, PhD.

V júni respektíve v septembri v roku 2020 bolo Múzeum Slovenského národného povstania požiadané Pamätníkom Lidice na čele s p. riaditeľom PhDr. Eduardom Stehlíkom, Ph.D., MBA aby nominovalo 2 odborníkov do tímu, ktorý má vydať odborné stanovisko ku dvom prácam a dostupným dokumentom týkajúcim sa osudov 2 obyvateľiek Lidíc – Štepanky Mikešovej r. Lowingerová a Alžbety Doležalovej r. Káclová. Prekladanou otázkou bolo či je možné na základe dochovaných dokumentov jednoznačne a bez pochybností označiť A. Doležalovú za osobu, ktorá udala svoju židovskú podnájomníčku Š. Mikešovú a tým spečatila jej osud, ktorý bol završený v roku 1942 v Osvienčime. Súhlasíme s tvrdením, že by celá problematika mala ostať v rovine odbornej diskusie.

Predkladané práce a dokumenty od Vojtecha Kyncla s názvom „*Lidice – Zrození symbolu*“ a Vojtecha Šusteka s názvom „*Nepravdivé obvinení z udavačství lidické ženy Alžbety Doležalové*“, ktoré majú nepochybne vysoko kvalitnú úroveň, podávajú dva rozdielne pohľady na otázku do akej miery a či vôbec došlo zo strany A. Doležalovej k udaniu Š. Mikešovej a tým zapríčinila jej zatknutie a následnú smrť. Vzhľadom o to že ide o veľmi citlivú tému osudov obyvateľiek Lidíc je nanajvýš nutné pristupovať k danej otázke kriticky a objektívne. Práca Vojtecha Šusteka vyšla o niečo neskôr a je stavaná ako reakcia k práci Vojtecha Kyncla.

Vzhľadom k tomu, že obe práce sú voľne dostupné nebudeme sa v posudku detailne venovať vysvetleniu pozadia všetkých udalostí spojených s osudom oboch žien. Sústredíme sa predovšetkým na poskytnutý pramenný materiál a jednotlivé tvrdenia, ktoré obaja autori spomínajú vo svojich prácach.

Osud oboch žien sa odohráva na pozadí jednej z najtragickejších udalostí, ktorá sa odohrala v Čechách počas druhej svetovej vojny. Vypálenie Lidíc ako odpoveď na atentát na

Múzeum Slovenského národného povstania

Ríšskeho protektora Reynharda Heydricha zásadným spôsobom zasiahla do osudov obyvateľov celého bývalého protektorátu Čechy a Morava, ale predovšetkým do životov obyvateľov spomínanej obce.

V práci V. Kyncla sa na niekoľkých stranách dozvedáme o povojnovej výpovedi Evžena Resslera z 11. decembra 1945, bývalého štábného strážmajstra ZNB a veliteľa stanice Buštěhrad, ktorý sa retrospektívne vracia k prípadu zatknutia Š. Mikešovej dňa 2. júna 1942 – teda niekoľko dní pred vypálením Lidíc. Š. Mikešová r. Lovingerová pôvodne z Kyjova sa prihlásila k pobytu v Lidiciach 15.3.1939 ako pokrstená RK. V skutočnosti bola židovského pôvodu pričom sa dala pokrstiť v Solivare v okrese Prešov. Správa pokračuje objasnením pozadia manželského vzťahu Š. Mikešovej so svojim manželom Františkom Mikešom s ktorým sa v roku 1939 rozviedli údajne z toho dôvodu aby nedošlo manželovmu prepusteniu z práce. Napriek tomu ich vzťah pokračoval až do smrti jej manžela v marci 1942. Počas tohto obdobia bývala v dome A. Doležalovej a zadarmo pre ňu šila textilné oblečenie a veci pričom zrejme nájom hradila z príspevkov svojho bývalého manžela. Po smrti manžela sa podľa Resslerovej výpovedi dostala do finančných ťažkostí a odmietala ďalej bezodplatne šiť veci pre A. Doležalovú. Došlo ku konfliktu oboch žien, čo vyústilo do udania na stanici v Buštěhrade. E. Ressler vo svojej výpovedi spomína okolnosti udania vrátane nástojčivého trvania A. Doležalovej aby Š. Mikešovú zavreli aj napriek dohovoru od strážmajstrov Vojtecha Babůrka (v tom čase vrchným strážmajstrom) a Evžena Resslera, ktorý bol jeho podriadeným. Prípád nakoniec viedol k zatknutiu a neskôr k smrti Š. Mikešovej. A. Doležalová ako obyvateľka Lidíc bola o niekoľko dní deportovaná z dôvodu likvidácie obce. Podarilo sa jej prežiť koncentračný tábor Ravensbrück, avšak z dôvodu podlomeného zdravia nakoniec zomiera začiatkom roku 1946. V správe sa Ressler taktiež zmienil o správaní oboch žien pričom spomenul, že Š. Mikešová sa pri zatýkaní vyhrážala obyvateľom Lidíc a sľubovala im pomstu. Podobnú správu zapísal aj do záznamu Buštěhradskej četníckej knihy, ktorá rozširuje jeho výpoveď.

Vo svojej knihe V. Kyncl spomína ešte aj oficiálnu správu veliteľa Buštěhradskej stanice Vojtecha Bobůrka Gesch. Zahl: 1404/1942, ktorá bola napísaná a neskôr zaslaná gestapu v Kladne tesne po zatknutí Š. Mikešovej 2. júna 1942. V tejto správe nenachádzame nič čo by nasvedčovalo tvrdeniam E. Resslera pričom sa v nej spomína len to že Š. Mikešová sfalšovala prihlášku na pobyt a nepriзнаla svoj židovský pôvod. Jediná zmienka je na pravom dolnom okraji listu dopísaná tužkou „*údání učinila stará Káclová*“. Avšak kto túto poznámku

Múzeum Slovenského národného povstania

Pamätník SNP – národná kultúrna pamiatka, Kapitulská 23, 975 59 Banská Bystrica
Tel.: +421-48-412 32 58, +421-48-2451 101 • Fax: +421-48-412-37-16 • e-mail: muzeumsnp@muzeumsnp.sk
Bankové spojenie: Štátna pokladnica SR • Číslo účtu: 7000069616 / 8180 • IČO: 35 986 077 • DIČ: 2021443556

a v akej dobe dopísal nie je jasné. Autor ponúka zaujímavý pohľad na prípadne mierne odlišný priebeh lidických udalostí. Vo svojej knihe sa tiež pýta z akého dôvodu nebola Š. Mikešová spomínaná obyvateľmi Lidíc po vojne.

Druhý článok od autora Vojtecha Šusteka sa taktiež zaoberá viacerými dokumentami vrátane už aj spomenutých, ale podrobnejšie rozoberá okolnosti vytvorenia oboch správ a snaží sa ich dosadiť do dobového kontextu. Poukazuje na značný útlak a predovšetkým atmosféru strachu ktorá vznikla po atentáte na Heydricha. Poukazuje na niekoľko príkladov udaní pričom spomína na dôležité dokumentárne detaily. Spravidla bola v záznamoch gestapa a polície vždy zaznamenaná aj osoba, ktorá denuncovala čo v prípade Š. Mikešovej neplatí nakoľko v dokumente sa A. Doležalová nespomína. Tú možno nájsť až v povojnovom zápise od E. Resslera. Poukazuje na to, že je nepravdepodobné aby pôvod Š. Mikešovej ostal četníkom skrytý nakoľko v oznámení o pobyte boli uvedené aj židovské mená jej rodičov. Autor sa domnieva, že četníci si boli vedomí jej pôvodu a samovoľne pristúpili k jej zatknutiu v momente kedy sa po atentáte na Heydricha začala situácia v Protektoráte rapídne zhoršovať. Aby poukázali na svoju poslušnosť sami radšej zatkli Š. Mikešovú. Jeden malý detail autorovi tiež neunikol a to spôsob akým sa do správy podpísal vtedajší veliteľ stanice v Buštehrade. Vojtech Bobůrek sa v liste podpísal prvým nemeckým menom Adalbert, zrejme v snahe poukázať na svoju príslušnosť. Autor spomína aj niekoľko príkladov kedy došlo z zastreleniu iných četníkov z relatívne banálnych dôvodov. Spomína aj niekoľko ďalších nejasností vyplývajúcich z celého prípadu a to predovšetkým prečo sa o tomto prípade po vojne nezmienil nikto z osôb, ktoré mohli o tomto prípade niečo vedieť. Okrem činiteľov bývalého gestapa to bol aj samotný Babůrek, ktorý po vojne vypovedal ale o tomto prípade sa nezmienil, pričom to v jeho obhajobe (bol súdený) mohlo pomôcť.

Vyvodiť definitívny záver z oboch predkladaných prác a dodaných dokumentov je z tohto pohľadu nesmierne ťažké. Jediná správa, ktorá pomenováva osudy oboch žien pochádza z pera bývalého četníka, ktorý mohol mať ale aj nemusel osobné pohnútky k vytvoreniu tohto príbehu. Neexistuje žiadny ďalší dokument, ktorý by náznakom potvrdzoval spomínané tvrdenia. Fenomén kolaborácie resp. udavačstva bol počas 2. svetovej vojny bežným zjavom a nevyhol sa žiadnej vrstve obyvateľstva, preto mohol dejinný sled udalostí prebiehať tak ako popisujú aj autori. Avšak jediná dobová správa pochádza z júna 1942, ktorá sa o udaní nezmienila priamo ale iba malým ceruzkou dopísaným dodatkom. Kedy bol tento dodatok dopísaný a kto tak urobil, ale nie je jasné.

Múzeum Slovenského národného povstania

Pamätník SNP – národná kultúrna pamiatka, Kapitulská 23, 975 59 Banská Bystrica
Tel.: +421-48-412 32 58, +421-48-2451 101 • Fax: +421-48-412-37-16 • e-mail: muzeumsnp@muzeumsnp.sk
Bankové spojenie: Štátna pokladnica SR • Číslo účtu: 7000069616 / 8180 • IČO: 35 986 077 • DIČ: 2021443556

V tomto prípade je možné uvažovať o niekoľkých možnostiach, ktoré jednak viedli E. Resslera k napísaniu tejto správy – od snahy zakryť svoju činnosť počas vojny (vydanie Š. Mikešovej gestapu s cieľom poukázať na svoju „dobrú prácu“ a zmiestť zo seba prípadné podozrenia v období Heydrichiády) až po možno osobnú animozitu k oboj uvedným ženám alebo neskoršou snahou zakryť tento čin počas povojnového súdenia s kolaborantmi a tým si zabezpečiť v novom štáte existenciu. V. Šustek poznamenáva, že A. Doležalová sa nezúčastnila povojnových spomienkových akcií i keď žila až do roku 1946. Z tohto mohol Ressler urobiť záver, že neprežila a tým jej podsunúť tento čin.

Spomienková a memoárová literatúra a dokumenty vo všeobecnosti musia podliehať sprísnenej kritike historika, nakoľko v nej môže dochádzať k deformácii a popisu udalostí z úzkeho pohľadu jednej osoby.

Po preštudovaní priloženého dokumentárneho materiálu a v absencii akéhokoľvek iného špecifického dôkazného materiálu som toho názoru, že nemožno jednoznačne potvrdiť, kto bol zodpovedný za udanie Š. Mikešovej.

Na záver môžeme aspoň otvoriť niekoľko otázok, ktoré by bolo možné ďalšími výskumom zodpovedať a tým sa dostať bližšie k rozuzleniu celého prípadu. Prečo nebola Š. Mikešová bývalými obyvateľmi akokoľvek spomínaná? Kedy vznikla ceruzkou dopísaná poznámka na dobovej správe ohľadom zatknutia Š. Mikešovej a kto ju napísal? Tu by možno bolo vhodné prizvať ďalších odborníkov a pokúsiť sa zistiť či autorom bol E. Ressler alebo V. Bobůrek čo by umožnilo zistiť či bol Bobůrek oboznámený s obvinením ešte počas zatýkania alebo ide o neskoršie doplnenie niekým iným. Ako je možné že sa prípadom nezaoberali ďalšie orgány?

Lidice sa zapísali do dejín ako miesto, kde došlo k nesmiernemu ľudského utrpeniu. Aj v prípade, že by sme pripustili možnosť udavačstva zo strany obyvateľov, alebo četníkov nič to nemení na fakte, že je to miesto ktoré má silný symbolický význam a je nutné si ho pripomínať, tak ako je nutné si pripomínať ľudí, ktorých osud bol s touto obcou spätý.

V Banskej Bystrici 25. novembra 2020

Mgr. Juraj Lepiš, PhD.

Múzeum Slovenského národného povstania

Pamätník SNP – národná kultúrna pamiatka, Kapitulská 23, 975 59 Banská Bystrica

Tel.: +421-48-412 32 58, +421-48-2451 101 • **Fax:** +421-48-412-37-16 • **e-mail:** muzeumsnp@muzeumsnp.sk

Bankové spojenie: Štátna pokladnica SR • **Číslo účtu:** 7000069616 / 8180 • **IČO:** 35 986 077 • **DIČ:** 2021443556